

"Det Virtuelle Fakultetsbibliotek" på Statsbiblioteket 1998-1999 : rapport om projektet / af Lou Næraa, projektleder Statsbiblioteket, den 13. juli 2000

Tak

Jeg vil gerne takke alle, der på en eller anden måde bidrog til at Det Virtuelle Fakultetsbibliotek blev en realitet:

Først tak til de eksterne deltagere i projektet: Uffe Engberg (projektleder, Ph.d., BRICS=Centre for Basic Research in Computer Science), bibliotekar Birgit Lysbjerg (Psykologisk Instituts bibliotek indtil 1.5.1999), bibliotekar Karen Prehn (Inst. for Statskundskabs bibliotek), Torsten Kristensen (lektor, lic.scient., Institut for Molekylær og Strukturel Biologi), bibliotekar Anja Egedius Sørensen (Psykologisk Instituts bibliotek), bibliotekar Helle Lauridsen (Kemisk Instituts bibliotek), overassistent Anette Cederquist (Biblioteket for Matematik og Datalogi), overassistent Estrid Moldt (Økonomisk Instituts bibliotek indtil 1.2.1999) samt Niels Chr. Sidenius (lektor, dekan for Det Samfundsvidenskabelige Fakultet).

Dernæst tak til alle fra Statsbiblioteket, som deltog via projektgruppen, arbejdsgrupperne, styregruppen eller ved på anden vis at interessere sig for idéen. En særlig tak går til forskningsbibliotekar Filip Kruse og IT-projektmedarbejder Annemette Nørgaard Høgsbro, som ydede en helt speciel indsats for projektet og som hver for sig og sammen bidrog til at arbejdet aldrig blev trivielt.

Til sidst vil jeg takke de mange, som deltog i evalueringen af vores projekt og som tog sig tid til at give os værdifulde kommentarer og forslag.

Det er mig en stor glæde, at det lykkedes at skabe et produkt, som er sat i drift og som vil blive udviklet videre, bl.a. i forbindelse med de kommende DEF-fagportaler.

Indhold

[0. Indledning og sammenfatning](#)

[1. DVF som katalog](#)

[2. DVF som samarbejdsprojekt](#)

[3. DVF som udviklingsprojekt](#)

[Bilag: 'Det Virtuelle Fakultetsbibliotek i drift - forslag'](#)

[Projektdokumentation](#)

0. Indledning og sammenfatning

Det Virtuelle Fakultetsbibliotek (DVF) var et af de første projekter under Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek (DEF) og indgik i bibliotekets resultatkontrakt med Kulturministeriet for perioden 1997-2000.

Idéen med projektet Det Virtuelle Fakultetsbibliotek var at "målrette bibliotekets service mod de enkelte brugergrupper (fakultetsvis) og øge muligheden for decentral adgang til bibliotekets samlinger og service" (SB's resultatkontrakt 1997-2000, s.16).

Det skulle ske ved at skabe "en elektronisk sammenkobling og præsentation af Statsbibliotekets informationssystemer (kataloger, bibliografier og internetguider), samlinger (herunder materiale i digital form), netværksformidlede serviceydelser og fagpersoner inden for de enkelte fakultets- eller fagområder" (SB's resultatkontrakt 1997-2000, s.16)

I den endelige projektformulering blev tilføjet to delmål:

- At inddrage brugere fra Aarhus Universitet (AU) i et tættere samarbejde end hidtil.
- At opnå en opkvalificering af Statsbibliotekets personale, dels ved i videst mulige omfang at lade nuværende ansatte indgå i diverse arbejdsgrupper, dels ved ansættelse af personale med relevante (IT)- kvalifikationer.

Målgruppen var oprindeligt det Samfundsvidenskabelige fakultet (SAM) ved Aarhus Universitet, men den blev udvidet til også at omfatte det Naturvidenskabelige fakultet (NAT), som det mest IT-orienterede fakultet ved AU.

A. Projektorganisation

Projektets forløb og organisation er detaljeret beskrevet på projekthjemmesiden [Om projektet](#) og vil ikke blive yderligere uddybet her.

Projektet blev styret med budget og handlingsplaner, hvor planer og projektorganisation blev løbende revideret, i takt med at opstillede mål blev erstattet af nye mål, fx på basis af brugerønsker, eller fordi de viste sig for ambitiøse; dvs. ingen dele af projektet fik lov til at udvikle sig uden om organisationen eller til at løbe ud i sandet.

Fra starten deltog et relativt stort antal personer i arbejdet, fordelt på en projektgruppe og fire arbejdsgrupper. Efter ca. 6 mdr. blev det klart, at ambitionsniveauet var for højt. Arbejdsgruppen vedr. digitalisering og digital publicering blev skåret væk og antallet af grupper blev reduceret til to.

For at sikre alle eksterne deltagere fuld adgang til diverse dokumenter, såsom referater, handlingsplaner m.m. blev der oprettet et webbaseret arkiv (med adgangskontrol) i forbindelse med IT-projektmedarbejderens tiltræden.

Der var tale om et stykke udviklingsarbejde, hvor ingen kendte resultatet på forhånd. Der blev brugt meget tid på afklarende diskussioner, især vedr. emneinddeling (struktur) og sprog, og de udarbejdede målsætninger og handlingsplaner måtte justeres tilsvarende.

De mange andre idéer og forslag m.m. er imidlertid bevaret, som udgangspunkt for det videre arbejde med DVF.

Kronologisk oversigt:

1997:	maj/juni-nov.	Projektforberedelse på SB, styregruppe med ekstern deltagelse etableret.
	dec.	Projektgruppen afholder det første møde.
1998:	marts	Forslag til budget og handlingsplan godkendt af styregruppe.
	maj/juni	4 arbejdsgrupper nedsat.
	august	IT-projektmedarbejder ansat.
1999:	januar	DVF-prototype publiceres
	februar	Omstrukturering af arbejdsgrupper
	maj	Møde med institutbibliotekspersonale fra NAT og SAM
	oktober	DVF publiceres i version 1
	december	Evalueret blandt slutbrugere
2000:	januar	Projektet slutter officielt; forslag til drift godkendt

B. Resultatet

DVF er i dag en gateway, der efterhånden skal give adgang til alle de elektroniske ressourcer, som Statsbiblioteket og Aarhus Universitet udvælger med henblik på opgaven som universitetsbibliotek.

Ved at vælge en database, i stedet for emneopdelte linksamlinger på HTML-sider, får man som minimum mulighed for

- at søge og gennemse (browse) ressourcer i en lokalt defineret emnestruktur
- at søge på tværs af emneområderne

DVF er usædvanlig i forhold til andre gateways, fordi den indeholder registreringer af såvel gratis internetressourcer som betalte ressourcer. Den er et eksempel på det nye begreb 'access catalogue', som er en udvidelse af den traditionelle bestandskatalog.

Da Dublin Core metadataformatet er brugt som registreringsformat, vil DVF uden større problemer kunne spille sammen med DEF-fagportalerne, både mht søgning via Z39.50 og mht import/eksport af data.

Indhold

- Kvalitetsvurderede sites på Internettet (organisationer, forskningsprojekter, andre gateways, m.m.)
- Databaser til litteratursøgning (inkl. CD-ROM med netadgang; både gratis og i abonnement)
- Elektroniske tidsskrifter (både gratis og i abonnement), men kun i meget begrænset omfang; SOL eller DADS (Digital Article Database Service) er indtil videre de primære veje til e-tidsskrifter. En bedre formidling af de elektroniske tidsskrifter var et af de største brugerønsker, som desværre ikke kunne løses med de ressourcer, som projektet rådede over. Statsbiblioteket er opmærksom på ønsket, og forhåbentlig kan det nationale DEF-samarbejde give nogle muligheder, som det enkelte bibliotek ikke har alene.

Fagområder

- Samfundsvidenskaberne (incl. psykologi) og naturvidenskaberne (incl. datalogi)
- Humaniora, teologi vil blive tilføjet i løbet af år 2000. Medicin vil blive dækket af den medicinske DEF-fagportal, som er under udvikling.

Tekniske data

DVF er en database, der indeholder beskrivelser af ressourcer med webadgang.

Databasen er oprettet ved hjælp af det engelske software toolkit ROADS.

Via ROADS er det bl.a. muligt med en webgrænseflade at inddatere decentralt til basen, at søge og browse og at udføre diverse vedligeholdelsesrutiner.

Beskrivelserne er struktureret ud fra de såkaldte 'Dublin Core'-elementer, suppleret med lokale oplysningsfelter.

Databasen er et supplement til Statsbibliotekets biblioteksdatabase SOL, og planen er, at der på længere sigt skal udvikles en samsøgningsmulighed mellem de to databaser, formentlig baseret på Z39.50-protokollen.

Brugergrænsefladen opbygges ved hjælp af CSS (Cascading Style Sheets), hvilket gør det muligt at vedligeholde parallelle dansksprogede og engelsksprogede sider med et minimum af ekstra-arbejde.

Den er udviklet til Netscape (minimum vers. 3.1 for fuld funktionalitet), men kan selvfølgelig også anvendes med andre browsere.

Anvendelse

Hvad DVF kan bruges til, har mange spurgt om undervejs, både projektdeltagere og andre.

Fx er der mulighed for at:

- et institutbibliotek kan præsentere det relevante emneområde fra databasen integreret i institutbibliotekets egen hjemmeside
- en underviser kan lægge et link til et skræddersyet udtræk fra databasen på en webside med undervisningsmateriale til et bestemt kursus
- fjernbrugere, som ikke har adgang til de betalte ressourcer via campusnettet, har mulighed for at finde kvalitetskontrollerede gratis alternativer
- brugere fra AU får tilbudt en hurtig, kvalitetskontrolleret faglig adgang til Internettet, uden at skulle igennem diverse søgemaskiner.

DVF blev ikke markedsført bredt i projektperioden, fordi vi ville have et tilstrækkelig stort antal ressourcer i databasen først. I takt med at basen voksede, tog vi kontakt til potentielle brugere, især på Institut for Statskundskab, hvor både institutbiblioteket, undervisere og studerende viste interesse for produktet.

Det er hensigten at fortsætte den form for målrettet markedsføring, som samtidig er en opfordring til et mere udbygget samarbejde mellem de to institutioner.

DVF og DEF-fagportalerne

Erfaringerne fra arbejdet med DVF er blevet løbende udnyttet i forarbejdet med fagportalerne.

Jeg var medlem af den første portaldesigngruppe, som blev nedsat i marts 1999, og da der skulle vælges toolkit til portalerne, stod valget mellem SBs ROADS-installation og DTV's IPG.

ROADS blev fravalgt til sidst på grund af (kendte) problemer med håndtering af æ,ø og å og fordi det har nogle begrænsninger vedr. udbygning af emnestrukturen.

Efter DVF-projektets ophør, udarbejdede SBs IT-projektmedarbejder en model for import/export af data mellem en ROADS-baseret portal og en DEF-fagportal.

Da fremtiden for ROADS ser lidt usikker ud, er det ikke usandsynligt, at DVF på et tidspunkt flyttes til en DEF-fagportalplatform, også af hensyn til udnyttelse af den udvikling, som er sat i gang i den forbindelse.

Se også:

Det Virtuelle Fakultetsbibliotek: <http://www.statsbiblioteket.dk/roads/dvf/dvf.shtml>

Om projektet: <http://www.statsbiblioteket.dk/virfakbib/projekt-infoDK.html>

Om DEF: <http://www.deflink-dk>.

"The Access Catalogue Gateway to Resources" af Terry Hanson:

<http://www.ariadne.ac.uk/issue15/main/>

Om ROADS: <http://www.ukoln.ac.uk/metadata/roads/>

Om Cascading Style Sheets: <http://wdvl.com/Authoring/Style/Sheets/>

Om Dublin Core: <http://purl.dc.com/>

Om DEF-fagportalerne: <http://www.deff.dk/admin.html>

1. DVF som katalog

Udgangspunktet for DVF var, at det skulle betragtes som en del af bibliotekets katalog, og såvidt muligt skulle opbygges efter de samme retningslinier, dvs baseret på internationale biblioteksstandarder, således at man på et tidspunkt kunne lave forsøg med søgning på tværs af fx SOL og DVF og DVF og andre gateways ved hjælp af Z39.50-protokollen.

Det var og er på mange måder et usædvanligt projekt, idet der er tale om et af de tidligste danske eksempler på "access"-katalogen, dvs en hybrid mellem en gateway til udvalgte gratis (og ustyrlige) ressourcer og en bibliotekskatalog over betalte, kontrollerede elektroniske ressourcer.

A. Det tekniske grundlag

Allerede fra projektets start opdagede vi, at der ikke umiddelbart var lignende projekter at erfaringsudveksle med.

Fx var EU-programmet DESIRE og DESIRE II rettet mod opbygning af gateways for forskere, men kun til ressourcer med fri og gratis adgang.

OCLC var ved at starte sit CORC-projekt, som godt nok omhandlede decentral indsamling og registrering til en fælles database af gratis internetressourcer, men vi vurderede, at projektet var for stærkt styret af OCLC, med forholdsvis lille spillerum for deltagerne.

Flere store amerikanske biblioteker var i perioden ved at etablere strukturerede adgange til deres elektroniske ressourcer, men dels var der udelukkende tale om de *betalte* ressourcer, dels anvendte man skræddersyede løsninger, som ikke tog hensyn til biblioteksmæssige standarder.

Nogle få danske forskningsbiblioteker var begyndt at katalogisere webressourcer ind i deres bibliotekskatalog, men Statsbibliotekets 18 år gamle biblioteksdatabase blev afskrevet på forhånd, da den allerede var dømt til udskiftning og afløseren ikke var fundet endnu.

Omkring 1996 var de første store 'subject gateway'-projekter i England startet under eLib-bevillingen, og da der ikke eksisterede færdig software, rettet mod biblioteksverdenen, havde man skabt det gratis toolkit ROADS til brug for gateway'en SOSIG.

Danmarks Tekniske Videncenter og Bibliotek (DTV) havde udviklet et værktøj, Internet Pointer Guide (IPG), som imidlertid ikke var færdigt og som vi ikke kunne få fuld adgang til at arbejde videre med på daværende tidspunkt (1998).

Valget faldt til slut på ROADS som databaseværktøj, og Dublin Core-regelsættet til registrering (skabelse af metadata), da det var ved at opnå status som international de facto biblioteksstandard for metadata for webressourcer. ROADS er Open Source Software, dvs. enhver kan downloade pakken og arbejde videre med den, på de betingelser, som er opstillet for [OSS].

Om Desire og Desire II: <http://www.desire.org/>

Om CORC: <http://www.oclc.org/oclc/corc/index.htm>

Om fx California Digital Library: <http://www.cdlib.org/>

Om SOSIG: <http://sosig.ac.uk/welcome.html>

Om OSS: <http://www.opensource.org/>

B. Emnestruktur, indhold og sprog

Ud over at træffe beslutninger vedr. database-værktøj og metadata-format, også skulle vi også fastlægge en emnestruktur, træffe beslutning om indholdet (typer af ressourcer, kvalitetskriterier) og afgøre hvilket sprog der skulle benyttes i grænsefladen og ressourcebeskrivelserne.

Emnestruktur

Forløbet omkring opbygningen af de faglige strukturer i DVF viste, hvorfor der undertiden er tæt på at udbrude krig i bibliotekskredse, når talen falder på 'den *bedste* præsentation af et givet fagområde'.

Problemet, eller udfordringen, var, at vi skulle dække alle de fagområder, som er placeret ved de to fakulteter. At de pågældende fag i visse tilfælde var placeret i andre faglige sammenhænge på SB eller blev kaldt noget forskelligt, gjorde ikke udfordringen mindre.

Diskussionerne omkring emnestruktur stod på i hele projektets levetid og utallige forslag blev udarbejdet og forkastet. Den nuværende struktur er udtryk for adskillige kompromisser, og er ikke idéel, men jeg tror at deltagerne i både webgruppen og projektgruppen vil være enige i, at det var en yderst vanskelig opgave at løse.

I DVF anvendes p.t. 3 typer af emnedata:

- *Fagområder*, dvs de emneordnede lister, som man får, når man bruger 'browse/gennemse'-funktionen. De er opbygget som en blanding af lokale behov og ønsker samt de implicerede institutters fagdeling.
- *DK5-tal*, som er det generelle klassifikationssystem, der skulle have været anvendt i Statsbibliotekets bibliotekskatalog. Denne beslutning er siden blev ændret, så vi forventer at skifte til Dewey Decimal Classification system (som også bruges bl.a. i DEF-fagportalerne og mange internationale kataloger og gateways)

- *Ukontrollerede emneord.* Normalt ville man tilstræbe at bruge kontrollerede emneord, fx fra en thesaurus, men DVF spænder emnemæssigt så bredt, at vi i projektfasen ikke kunne overskue at administrere så mange thesauri. Samtidig viste projektet, at uden en mulighed for at tilføje ekstra søgeord, ville antallet af fagområder komme til at stige faretruende, mens overskueligheden ville falde tilsvarende.

Indhold

Indholdet, dvs de registrerede ressourcer, er baseret på forslag fra både brugere og bibliotekspersonale, dog indtil videre primært de sidste.

Et højt kvalitetsniveau betyder bl.a. troværdighed og aktualitet. Som tidligere nævnt indgår der både gratis og betalte ressourcer, hvor de gratis udgør langt den største del.

Det betyder, at DVF er en levende organisme, hvor ressourcer ændrer sig eller forsvinder uden varsel.

En del af kvalitetssikringen består i at overvåge ressourcerne og om nødvendigt justere beskrivelsen af dem eller fjerne dem helt. Alene vedligeholdelsesarbejdet vil sætte en naturlig grænse for, hvor mange ressourcer basen kan komme til at indeholde.

Kvalitetssikring ligger i en naturlig forlængelse af Statsbibliotekets andre opgaver som universitetsbibliotek.

Der er ved at blive opbygget en intern organisation, som dels kan stå for vedligeholdelsen, dels videreudvikle basen fagligt, forhåbentlig i samarbejde med brugere fra Aarhus Universitet. (Se ['DVF i drift'](#))

Sprog

Næst efter emnestrukturen var spørgsmålet om sprog i præsentation og ressourcebeskrivelser et af de vanskeligste at blive enige om og resultatet er da også et kompromis. Som det ses, fremtræder de nuværende to hovedområder i DVF ikke ens mht sprog.

Det udtrykker en kulturforskel ved de to fakulteter, hvor naturvidenskab betragter engelsk som hovedsprog, mens samfundsvidenskab ønsker dansk som hovedsprog.

Da det ville være for arbejdskrævende at gennemføre tosprogethed over alt, blev det besluttet at præsentationssiderne kunne foreligge på både engelsk og dansk, simpelthen fordi det var overkommeligt vha Cascading Style Sheets.

I databasen har NAT-delen engelsk som hovedsprog og dansk er kun anvendt supplerende i ressourcebeskrivelserne, hvis der er tale om en dansk ressource. Det omvendte blev besluttet for SAM-delen, hvor dansk er hovedsprog og ressourcebeskrivelserne enten er rent dansksprogede eller forsynet med et dansk resumé, hvis der er genbrugt en engelsk beskrivelse.

2. DVF som samarbejdsprojekt

Med DVFs delmål 1: "At inddrage brugere fra Aarhus Universitet (AU) i et tættere samarbejde end hidtil" ville SB forsøge at udvide samarbejdet til også at omfatte projektets erklærede målgruppe, nemlig forskere og studerende ved AU, og dermed begynde et mere fag-fagligt samarbejde.

Målet var, at DVF kunne udvikles til at blive en fælles ressourcesamling, som ville blive brugt af både institutbiblioteker, slutbrugere og SB, og som alle parter ville bidrage til at vedligeholde og udbygge. Forløbet omkring evalueringen viste at der er interesse for et sådant samarbejde, især hvis man fra SB bevæger sig ud på de enkelte institutter og ikke følger den traditionelle praksis med at invitere brugerne til møder på SB. Evaluering blandt slutbrugere foregik med succes som en blanding af personlig kontakt, e-mail og webteknik, med den indledende personlige kontakt som det afgørende for brugernes engagement i evalueringen.

A. Licensaftaler og samfinansiering - fra biblioteksteknisk til biblioteksfagligt samarbejde

Da projektet blev planlagt, var samarbejdet mellem SB og AU i høj grad baseret på den samarbejdsaftale, som blev underskrevet i 1975.

Denne aftale handler meget om bibliotekstekniske ydelser og meget lidt om fag-fagligt samarbejde, og samarbejdet har da også været koncentreret omkring institutbibliotekerne og de sektioner på SB, som leverede de tekniske services (indkøb, katalogisering, institutlån, kørsel).

Det formelle samarbejdsorgan, Kontaktudvalget mellem AU og SB, var rettet mod et samarbejde mellem *institutbibliotekerne* og SB.

En af arbejdsgrupperne i projektet, (den såkaldte 'Aftalegruppe'), skulle udarbejde et forslag til nye samarbejdsrelationer i forbindelse med det stigende køb af campuslicenser til elektroniske ressourcer finansieret i fællesskab mellem de to institutioner.

Det fremsatte forslag dannede basis for en aftalemodel, der er accepteret på ledelsesniveau i de to institutioner som grundlaget for det fremtidige samarbejde vedr. licensaftaler.

Med DVF foreligger der et konkret produkt, som de to institutioner har mulighed for at samarbejde omkring udviklingen og brugen af, såvel teknisk som fagligt og på mange forskellige niveauer. (Se også "[DVF i drift: 2. Ansvar for DVF](#)")

B. Samarbejde mellem nye faggrupper

På samme måde som samarbejdet mellem institutionerne hidtil havde været præget af en skarp arbejdsdeling, havde de forskellige faggrupper i projektet været vant til ikke at bevæge sig ind på hinandens fagområder.

Den største udfordring bestod i at få deltagerne til at tale samme sprog.

Et af de første møder var ved at gå i opløsning over begrebet 'Søgning', som de forskellige parter hver især havde en entydig fortolkning af, men desværre ikke den samme.

Den næststørste udfordring bestod i at få deltagerne fra AU til at føle sig som ligeværdig part i projektet. Det lykkedes kun delvis, af flere grunde:

- 'Ejerskab': idéen om DVF opstod på SB, som følge af nogle interne behov og ikke på basis af et stort brugerpres.
- Prioritering: udvikling af DVF lå i direkte forlængelse af SB's andre opgaver, mens især VIP-repræsentanterne fra AU måtte lægge projektarbejdet oven i deres normale arbejdsbyrde. Mulighed for kompensation i større omfang for VIP-repræsentanterne fra AU var ønsket fra starten, men det var ikke muligt at finde en model, som ville have en mærkbar effekt for den enkelte.
- Daglig kontakt: SB-deltagerne havde naturligt nok mulighed for at mødes spontant, mens AU-deltagerne kom fra hele campus og kun sås ved de planlagte projektmøder.
- Mulighed for løbende adgang til at følge med i processen; den server, som blev brugt til udviklingsarbejdet, var placeret bag SB's firewall og sikkerhedsspørgsmålet blev ikke løst på tilfredsstillende måde i tide. Det burde have været løst inden projektet startede.

Gevinsten var, at man som biblioteksansat blev tvunget til at analysere hvad man ville, hvad man kunne og hvorfor man skulle gøre det. Brugerrepræsentanterne måtte prøve at formulere deres behov og ønsker så præcist, at de kunne omsættes i praksis og fik derved et indblik i hvor vanskeligt og tidkrævende det er at præsentere information, så flest mulige behov og ønsker bliver tilgodeset.

3. DVF som udviklingsprojekt - brugerinvolvering og kompetenceudvikling

Projektets delmål vedrørte dels involvering af brugere fra AU, dels en opkvalificering af SBs personale.

Ud over at involvere brugerrepræsentanter i projektorganisationen, som beskrevet i afsnittet DVF som samarbejdsprojekt,

forsøgte vi undervejs at lade et større udsnit af de kommende brugere være med til at præge udviklingen af VF. Det skete på flere forskellige måder, både ved uformelle evalueringsforløb, et brugermøde og et større evalueringsforløb tilsidst i projektperioden.

Opkvalificering af de implicerede personer foregik dels ved aktiv deltagelse i arbejdsgrupper, ved afholdelse af et kursus i design af brugervenlige grænseflader og erfaringsudveksling med andre på konferencer.

A. Brugerinvolvering

Prototypen januar 1999

Kort tid før lanceringen af prototypen blev institutbiblioteks-personale ved NAT og SAM bedt om at se på resultatet og bede deres brugere kigge med. Desværre foregik det i december måned, med eksamenstravlhed og juleferie, så tilbagemeldingerne var begrænsede. Men det vi modtog, blev taget ad notam og brugt ved videreudviklingen.

Brugermøde 5.5.1999

Til mødet var indbudt alle institutbiblioteksansvarlige fra de to fakulteter, dvs. både ansatte og biblioteksudvalgsmedlemmer, og emnet var videreudviklingen af DVF. Størstedelen af de fremmødte var biblioteksansatte, og det var tydeligt, at man havde nogle andre forventninger til indhold end prototypens, som udelukkende bestod af links til gratis internet-ressourcer. Spørgsmålet om indhold fyldte væsentligt mere end spørgsmålet om præsentation.

Inden mødet havde vi ønsket at lade deltagerne vurdere den reviderede prototype, men igen blev sikkerhedsspørgsmålet en hæmsko for forløbet. Adgang til udviklingsserveren blev tilladt i en kort periode, som blev annonceret pr. mail til de indbudte, og igen blev testforløbet utilfredsstillende: folk havde ikke lige haft tid til at åbne, mens det var muligt etc.

Resultatet af mødet blev:

- at de dyrt betalte webbaserede informationskilder skulle registreres i databasen snarest
- at institutbibliotekernes linksamlinger på en eller anden måde skulle indgå
- at registrering af links til databasen kunne foregå både centralt på SB og på de institutbiblioteker, som måtte ønske det
- at der blev udviklet en model for decentral anvendelse af dele af DVF-databasen, i første omgang for Kemisk Institut
- at testmulighederne skulle forbedres

Bacheloropgave om projektet

I foråret 1999 fik vi en henvendelse fra to studerende ved Institut for Informations- og Medievidenskab, der havde læst om projektet på SBs hjemmeside og var blevet interesserede i at bruge det som emne for en bacheloropgave.

De var blandt andet interesserede i, hvordan mennesker med forskellig faglig baggrund arbejdede sammen om et projekt baseret på decentrale idéer og i at iagttage den interne kommunikation i projektet, og hvordan projektet som helhed blev påvirket af ændringer foretaget i de enkelte arbejdsgrupper.

De fik adgang til alle interne papirer og interviewede et antal personer fra projektgruppen. Som kvittering bad vi dem skrive en kort artikel i SB's personaleblad 'Interne Meddelelser' (årg. 37, nr. 6). Det var interessant at se hvordan projektet blev opfattet af personer uden for deltagerkredsen, og deres konklusion vedr. kommunikationsproblemer mellem de to institutioners deltagere var meget rammende.

B. Evaluering som udviklingsværktøj

Den sidste evaluering skulle efter planen have fundet sted i oktober/november 1999, så at resultatet kunne nå at føre til justeringer inden projektets afslutning.

Ansvarlige for denne evaluering var forskningsbibliotekar Filip Kruse, som tidligere har tilrettelagt evalueringsforløb, samt undertegnede som projektleder.

Evalueringen skulle foregå i to omgange: blandt slutbrugere og blandt bibliotekspersonale på institutter og de to relevante fagsale på Statsbiblioteket.

Udformningen af spørgeskemaet tog imidlertid længere tid end beregnet; vi havde undervurderet hvor svært det var at udforme spørgsmål, så de både kunne forstås af de fleste brugere og resultere i nogle svar, der kunne bidrage til det fremtidige arbejde med DVF.

På grund af forsinkelsen med spørgeskemaet, blev forløbene først afviklet hhv. umiddelbart før jul 1999 og lige i starten af det nye år.

Evaluering blandt slutbrugere

Denne evaluering skulle foregå i to trin: en spørgeskemaundersøgelse og et opfølgende møde mellem repræsentanter fra projektgruppen og de svarpersoner, som havde tid og lyst til at deltage.

Erfaringerne fra de første brugertests havde vist, at vi var nødt til at koncentrere os om en afgrænset gruppe, med en høj grad af personlig kontakt.

Efter aftale med styregruppen havde vi udvalgt Institut for Molekylær Biologi, Kemisk Institut, Institut for Statskundskab og Juridisk Institut til at deltage i evalueringen med ca. 10 personer fra hvert institut, nogenlunde ligeligt fordelt mellem studerende og VIP/Ph.d-studerende.

De valgte institutter var repræsenteret i projektgruppe og/eller arbejdsgrupper og kunne derfor forventes at have nemmere ved at rekruttere personer til evalueringen.

Testpersonerne blev rekrutteret ved direkte kontakt af projektets repræsentant ved instituttet, mens selve evalueringen foregik via e-mail og internet.

Efter at have indvilliget i at deltage, blev testpersonerne kontaktet pr. e-mail, som bl.a. angav en URL til et 'brev' (http://www.statsbiblioteket.dk/roads/dvf/brev_statsk.htm), som oplyste om evalueringen m.m.

I brevet stod bl.a. den URL, hvor man efter en bestemt dato kunne finde spørgeskemaet (<http://www.statsbiblioteket.dk/roads/dvf/evalform.htm>), som enten kunne udfyldes direkte eller udprintes og sendes til projektlederen.

Besvarelsene blev sendt til projektlederen og den ansvarlige for evalueringen, hvor de blev printet ud og resultaterne samlet sammen. Da kommentarerne forelå i elektronisk form, var det meget nemt at kopiere dem over i et tekstdokument og dermed få et hurtigt overblik over indholdet.

Evaluering blandt bibliotekspersonalet

I denne afdeling blev bibliotekspersonale fra institutbibliotekerne ved de to fakulteter samt fagsalspersonale ved Statsbibliotekets Naturvidenskabelige og Samfundsvidenskabelige fagsale indbudt til at deltage ved at udfylde spørgeskemaet i let revideret udgave

(<http://webudv.statsbiblioteket.dk/roads/dvf/evalskema.htm>), efter samme model som oven for beskrevet. Opfølgende møder blev ikke afholdt, da denne gruppe havde andre kanaler til at fremsætte kritik og forslag end slutbrugerne havde.

Antallet af besvarelser blev desværre lavt, men heldigvis indløb der enkelte lange og grundige kommentarer.

Det samlede resultat

Kombinationen af personlig kontakt, e-mail og web-dokumenter fungerede over al forventning, og gav nogle meget fyldige besvarelser, da webudgaven af spørgeskemaet kunne udfyldes ubegrænset.

Hvor det var muligt, blev ændringsforslag implementeret med det samme.

Antallet af deltagere i evalueringen var bevidst holdt nede, da vi dels ikke havde kapacitet til at

bearbejde et stort antal besvarelser, dels var mest interesserede i en kvalitativ proces, som samtidig kunne være optakten til et fagligt samarbejde mellem SB og institutterne.

Evalueringsmøderne blev ikke det store tilløbsstykke, men de, der mødte op, bidrog med virkelig mange relevante og gode synspunkter og forslag, som blev optaget på bånd og derefter nedskrevet og redigeret, med henblik på videreudviklingen af DVF.

Ved de forskellige testforløb i projektperioden har e-mail været hovedkommunikationsmidlet og der er således bevaret et stort antal kommentarer med henblik på senere versioner.

Slutbrugernes engagement var meget opmuntrende og tyder på, at det med en aktiv og målrettet indsats er muligt at inddrage brugere, når der vel at mærke foreligger et produkt, som de kan forholde sig til. At bibliotekspersonalets deltagelse blev lav er beklageligt, men på den anden side har denne gruppe flere muligheder for at gå ind og deltage aktivt i arbejdet med DVF og dermed få indflydelse på den videre udvikling.

C. Kompetenceudvikling

Delmål 2, "At opnå en opkvalificering af Statsbibliotekets personale, dels ved i videst mulige omfang at lade nuværende ansatte indgå i diverse arbejdsgrupper, dels ved ansættelse af personale med relevante (IT)- kvalifikationer", blev forsøgt gennemført konsekvent, idet der kun blev ansat én IT-projektmedarbejder, som til gengæld tog sig af alle tekniske og layout-mæssige opgaver. Resten af SBs projektdeltagere kom fra det nuværende Universitetsområde, mens der blev ansat to bibliotekarer i årsvikariatet som delvis kompensation.

Formidling i fokus

At opbygge DVF svarede på mange måder til at opbygge en bibliotekskatalog fra grunden, hvor man selv skulle tage beslutning om alle detaljer.

Det medførte, at der på de traditionelle biblioteksfaglige områder: udvælgelse, emnestrukturering, anvendelse af metadata og præsentation (grænseflade), blev startet en vigtig proces, hvor man måtte træde tilbage og sætte sin hidtidige praksis under kritisk vurdering for at sikre den optimale

formidling, fx:

- alle måtte forholde sig til begrebet 'kvalitet'
- fagspecialisterne måtte erkende, at en grafisk præsentation stiller andre krav end en traditionel katalog i bog- eller kortform, i.e. lære begrænsningens kunst i udformning af en emnestruktur
- katalogisatorer måtte forholde sig til formidling via metadata, i modsætning til korrekt anvendelse af et givet regelsæt; dvs at de blev en del af formidlingsprocessen og måtte bidrage med indhold og vurderinger.
- alle måtte lære at analysere deres respektive input og forstå, hvordan man kunne få dem til at spille sammen i databasen, så resultatet blev den bedst mulige præsentation.

Nyansættelse versus efteruddannelse?

Udviklingsarbejde er dyrt, det tager tid og det kræver kompetent personale - det blev en af erfaringerne fra projektet.

De fleste havde undervurderet, hvor meget 'spildt' arbejde der var nødvendigt, før end man nåede en (acceptabel) løsning.

Det er min personlige vurdering, at uden en dygtig og erfaring IT-projektmedarbejder ansat til at omsætte idéerne til virkelighed, ville DVF være endt sammen med mange andre på den store kirkegård for selvdøde projekter.

Størstedelen af den viden, som projektmedarbejderen besad og tilegnede sig i forbindelse med både databasen og websiderne, kunne ikke videregives ved almindelig sidemandsoplæring.

Desværre kunne denne investering i en dygtig medarbejder ikke bevares i institutionen, da der ikke var økonomisk mulighed for at give vedkommende fast ansættelse efter projektets ophør.

DVFs drifrutiner er blevet overdraget til SBs webredaktion, mens udvikling af nye funktioner vil skulle købes uden for huset, eller afvente en evt. overgang til DEF-fagportalsoftware.

Læren af projekt DVF må være, at personale med forskellige kvalifikationer er nødvendige i udviklingen af fremtidens biblioteker; kompetenceudvikling af nuværende medarbejdere er ikke nok. Biblioteksfaglig og fag-faglig viden må suppleres af veluddannede medarbejdere med specialviden inden for fx. systemanalyse, teknologisk implementering af systemer og inden for grafisk design. Statsbiblioteket og Aarhus Universitet investerer mange penge i at give adgang til information i elektronisk form. Hvis disse investeringer skal udnyttes optimalt, må de følges op af løbende investeringer i formidlingen af dem.

Bilag 1

Det Virtuelle Fakultetsbibliotek i drift - forslag Vers. 1, 2000-02-09

0. Indledning

Det Virtuelle Fakultetsbibliotek (DVF) er nu afsluttet som projekt og efter planen skal der udarbejdes et forslag til hvordan projektet videreføres i almindelig drift.

Det foreliggende forslag er en revideret udgave af et forslag, som blev udarbejdet på basis af diskussioner i DVF's web-gruppe (med et stort personsammenfald med DVF's projektgruppe) og behandlet på styregruppemødet den 18. november 1999. Indholdet skulle derefter have været tilpasset resultatet af den evaluering, som blev gennemført i december 1999. Evalueringen blev imidlertid forsinket og notatet blev derfor diskuteret igen på styregruppemødet den 1. februar, efter en mundtlig orientering om resultatet af evalueringen.

I forbindelse med fremsendelsen af forslaget til Universitetets Biblioteksudvalg skal der ske en målrettet markedsføring af DVF, der især skal fokusere på de praktiske anvendelsesmuligheder, som DVF giver.

1. Hvad er DVF?

Det Virtuelle Fakultetsbibliotek formidler de elektroniske ressourcer, betalte såvel som gratis, som Statsbiblioteket og institutbibliotekerne ved Aarhus Universitet har udvalgt med henblik på opgaven som universitetsbibliotek.

Der er tale om en database, der supplerer Statsbibliotekets SOL. I modsætning til linksamlinger på rene HTML-sider, giver en database mulighed for at søge og gennemse (browse) ressourcer i en lokalt defineret emnestruktur, man kan søge på tværs af emneområderne og der kan laves faste udtræk til brug fx. på instituthjemmesider. Teknisk stiller den nogle faciliteter til rådighed, som sikrer at indholdet kan vedligeholdes med en vis grad af automatik.

2. Ansvar for DVF

Statsbiblioteket har det overordnede ansvar for drift og udvikling af DVF.

- **Koordinering og udvikling** sker i Universitetsområdet, primært den nuværende 'Faglig sektion' og Det Sundhedsvidenskabelige Bibliotek (SVB).
- **Udvælgelse af ressourcer:**
 - *Betalte ressourcer* udvælges i samarbejde med AU, hvis adgangen skal finansieres i fællesskab. En model for dette er i foråret beskrevet i notat af Niels-Henrik Gylstorff og N.Chr. Sidenius på vegne af Kontaktgruppen mellem AU og SB. Der vil formentlig blive tale om flere forskellige modeller; en af dem er det fornyligt nedsatte *e-anskaffelsesudvalg* mellem SB og NAT.
 - *Gratis ressourcer* udvælges af de 'Faglige redaktionsgrupper' (se nedenfor).
- **Faglige redaktionsgrupper** nedsættes af SB som en del af de eksisterende faggrupper. Medlemmerne består af to eller flere fagpersoner fra SB, som virker aktivt opbyggende i forhold til målgruppen på AU. Gennem dialog skal der defineres konkrete opgaver, små såvel som store, som SB, institutbibliotekerne (herunder Universitetets Biblioteksudvalg) og forskere/studerende i fællesskab kan bidrage til løsningen af. Interesserede medarbejdere fra AU opfordres til at indgå i grupperne, som ikke bør overstige 4-5 medlemmer pr. gruppe. Det er vigtigt, at der ikke opstår en konkurrencelignende situation mellem SB og institutbibliotekerne, som vil være de naturlige og primære samarbejdspartnere, men at der sker en passende arbejdsdeling, også med inddragelse af forskere/studerende. Møder skal såvidt muligt afholdes på de involverede institutter og ikke på SB.
- **Opgaveforslag:**
 - Udarbejdelse af emneopdelte websider, hvor bl.a. udtræk fra både SOL og DVF-basen anvendes. (Se eksempel på URL:
http://base.kb.dk/fag_web/plsql/fag_www.om_faget?p_fg_id_nr=19000)
Ansvaret for indholdet på disse sider bør ligge hos ovennævnte redaktionsgrupper, som skal have fuld adgang til selv at vedligeholde siderne på serveren.
 - Elektroniske 'litteraturlister' til IKT-støttet undervisning, evt. suppleret med artikler, kapitler fra bøger etc. i fuld tekst.
 - Opbygning af emnespecifikke nyhedsservices inden for udvalgte områder, evt. af tværfaglig karakter.

3. Emnestrukturering

I projektførløbet har der været fokuseret meget på muligheden af at skabe en fælles faglig emnestruktur, således at DVF-basen kunne bruges af såvel Statsbiblioteket som institutbibliotekerne, for at mindske behovet for at bevare lokale linksamlinger, som ikke er registreret i DVF-basen.

Omsat i praksis har denne idé vist sig vanskelig at gennemføre, da der er mange modstridende faglige interesser involveret.

Det anbefales derfor at:

- DVF registrerer Statsbibliotekets e-ressourcer, som beskrevet under "Formål med DVF" og i videst mulige omfang forsøger at udvikle emnestrukturen i samarbejde med AU.
- Institutbibliotekerne kan vælge at registrere deres linksamlinger, eller dele af dem, i DVF og via redaktionsgrupperne være med til at udvikle emnestrukturen.
- DVF-databasens indhold frit kan benyttes til lokale udtræk, præsenteret i lokalt design, når blot det klart fremgår, hvor udtrækket stammer fra.

4. Vedligehold af DVF

DVF-basen har kun en værdi, hvis den løbende bliver vedligeholdt. I modsætning til trykt materiale forandrer de fleste netbårne ressourcer sig hele tiden, og det er derfor ikke nok at udvælge og registrere dem én gang for alle. De skal kontrolleres jævnligt for at se om de er i live, om de har ændret sig væsentligt og om de stadig lever op til kvalitetskravene.

A. Indhold

DVF indeholder som tidligere nævnt både betalte og de såkaldt gratis ressourcer:

- De **betalte ressourcer** må forventes at have et generelt højt kvalitetsniveau og da de udgives kommercielt, har man som abonnent en vis grad af kontrol over dem mht adgang; de forsvinder fx ikke lige pludselig, man kan få direkte kontakt med den ansvarlige udgiver og der kan undertiden laves aftaler vedr. arkivering o.l.. Beslutning om anskaffelse/afbestilling sker i de ovenfor nævnte anskaffelsesfora, primært på fakultetsplan. Fast overvågning er ikke nødvendig i samme omfang som ved de gratis ressourcer.
- De '**gratis**' ressourcer bør behandles i ovennævnte faglige redaktionsgrupper af flere grunde:
 - *Udvælgelse incl. kvalitetsvurdering og kassation* kræver fagligt engagement parret med kritisk sans. Det tager tid at vurdere et websted og det tager tid at udarbejde en beskrivelse, som i nogle få sætninger formidler stedets kvaliteter og evt. svagheder. Grupperne skal fastsætte maksimale procestider for behandling af foreslåede ressourcer.
 - *Døde links* bliver fundet ved et maskinelt linkcheck, men der skal et menneske til at kontrollere om linkene faktisk er døde og efterfølgende slette dem i DVF-basen.
 - *Ændringer* er sværere at konstatere og kræver jævnlig brug. Ressourcerne har et højt kvalitetsniveau på udvælgelsestidspunktet, men det kan ændre sig lynhurtigt. Af samme grund er det målet, at hver ressource forsynes med e-mailadresse på den person, som i SB-regi skal kontrollere den. DVF-basen sender automatisk en påmindelse til den ansvarlige for ressourcen.

I webgruppen var man enige om, at det er meget vigtigt, at garantere brugerne ressourcer af høj kvalitet.

Et forslag om at begrænse antallet af gratis ressourcer blev dog afvist i web-gruppen, men der var enighed om, at kvalitetsniveauet løbende må diskuteres blandt de fagligt ansvarlige.

B. Registrering

Registrering af ressourcer vil sandsynligvis i praksis blive udført af et begrænset antal personer, primært fra SB, da det vil være vanskeligt at bevare en rutine, hvis man kun skal registrere et mindre antal ressourcer pr. år. Forhåbentlig vil det være muligt at skabe et netværk af de personer, som arbejder med registrering, uanset om de er placeret på SB eller AU.

En mulig model er, at der inden for hvert hovedområde oplæres 1-2 link-katalogisatorer, ca. 5-10 personer, som enten indgår i, eller har et tæt samarbejde med, redaktionsgrupperne, da registreringsarbejdet er en integreret del af formidlingen af ressourcerne.

De ressourcemæssigt ansvarlige skal være med til at afgøre, i hvilken grad man skal satse på egen registrering i forhold til at skabe mulighed for søgning med nogle af de store udenlandske gateways (se også 5.C nedenfor).

C. Drift af databasen

Daglige rutiner, såsom opdatering og diverse kørsler i databasen, samt ændringer i design foretages indtil videre af SB's webeditor og SB's IT-sektion. Forslag vedr. design modtages med tak.

5. Udvikling af DVF

Spørgsmålet om udvikling falder i 3 dele, nemlig indlemmelse af de sidste fakulteter, udvikling af nye funktioner og samspillet med andre gateways, herunder DEF-portalerne.

A. Udvidelse af fagområderne til SUN, TEO og HUM

SUN, repræsenteret ved SVB, har fået støtte fra DEF til at opbygge en fagportal rettet primært mod sygehusansatte læger og samtidig vil man arbejde med generelt at formidle de elektroniske ressourcer, som man råder over inden for området. Denne fagportal vil udgøre den sundhedsvidenskabelige del af Det Virtuelle Fakultetsbibliotek.

HUM og TEO skal startes fra bunden, da der kun i begrænset omfang er linksamlinger eller andet at bygge videre på.

B. Nye funktioner, grænseflade m.m.

DVF og SOL: Der skal ske en yderligere afklaring af mulighederne for at udnytte hhv. SOL-databasen og DVF-databasen, således at søgninger kan foregå samtidig eller gentages i hhv. den ene eller den anden database (se også pkt. C nedenfor).

Elektroniske tidsskrifter skal formidles langt bedre end i dag, fx ved at fremskynde registrering af titler, som ønskes enten i forbindelse med undervisningsforløb eller til brug for et institutbiblioteks hjemmeside

Der er i løbet af projektet opsamlet et katalog af andre faciliteter, som ikke kunne implementeres i projektperioden, men som bør tages op til fornyet vurdering i driftfasen.

C. Samarbejde med andre gateways

Etablering af DEF-fagportalerne medfører forhåbentlig et udviklingsarbejde, som kan anvendes i DVF; fx. blev forsøget med en såkaldt link-harvester udskudt, fordi den forventes (færdig-)udviklet til fagportalerne.

I den seneste målsætning nævnes et forsøg med et tæt samarbejde med den engelske gateway SOSIG, som desværre af tekniske grunde ikke kom igang.

Ved at samarbejde med store gateways, har man mulighed for at undlade selv at registrere, eller man kan evt. downloade udvalgte registreringer til DVF-basen og dermed få mulighed for at tilføje lokale emnedata m.m.

Både samsøgning i andre gateways og samsøgning med SOL forudsætter imidlertid et teknisk udviklingsarbejde omkring ROADS og Z39.50-protokollen, som Statsbiblioteket ikke umiddelbart har ressourcer til på nuværende tidspunkt.

På vegne af styregruppen og projektgruppen,
Lou Næraa, 1999-11-15; rev. 2000-08-24

